

שכם - מקום מזומן לפורענות – שם משמואל לשבת וישב

בראשית לו

(יב) וַיֵּלְכוּ אַחֲיוּ לְרַעוּת אֶת צֶאֱן אֲבֵיהֶם בַּשָּׂכֶם :

(יג) וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל יוֹסֵף הֲלוֹא אֶחָיִךְ רַעִים בַּשָּׂכֶם לָכֵה וְאֶשְׁלַחְךָ אֲלֵיהֶם וַיֹּאמֶר לוֹ הֲנִי :

(יד) וַיֹּאמֶר לוֹ לָךְ נָא רֵאָה אֶת שְׁלוֹם אֶחָיִךְ וְאֶת שְׁלוֹם הַצֶּאֱן וְהַשְּׂבִינִי דָבָר וַיִּשְׁלַחְהוּ מֵעֵמֶק חֲבֵרוֹן וַיָּבֵא שְׂכָמָה :

(טו) וַיִּמְצְאוּהוּ אִישׁ וְהָיָה תַעֲהָ בַשָּׂדֶה וַיִּשְׁאַלְהוּ הָאִישׁ לֵאמֹר מִה תִּבְקֹשׁ :

(טז) וַיֹּאמֶר אֶת אַחֵי אֲנֹכִי מִבְּקֹשׁ הִגִּידָה נָא לִי אֵיפֹה הֵם רַעִים :

(יז) וַיֹּאמֶר הָאִישׁ נִסְעוּ מִזֶּה כִּי שָׁמַעְתִּי אֲמָרִים נִלְכָה דְתִינָה וַיֵּלֶךְ יוֹסֵף אַחֵר אַחֲיוּ וַיִּמְצְאוּ בְּדִתָּן :

(יח) וַיִּרְאוּ אֹתוֹ מֵרָחֵק וַיִּבְטְרוּ יָקָרְב אֲלֵיהֶם וַיִּתְנַקְלוּ אֹתוֹ לְהַמִּיתוֹ :

תהילים ט, ח, קח, ת: אֱלֹקִים דָּבָר בְּקִדְשׁוֹ אֶעֱלֶזָה אֶחְלָקָה שְׂכָם וְעֵמֶק סִכּוֹת אֲמַדֵּד :

בבלי סנהדרין קב ע"א: תנא משום רבי יוסי מקום מזומן לפורענות בשכם עינו את דינה בשכם מכרו אחיו את יוסף בשכם נחלקה מלכות בית דוד.

שם משמואל וישב - שנת תרע"א

להבין ענין יוסף ואחיו. הנה כתיב (בראשית ב, א) וַיִּכְלְוּ הַשָּׁמַיִם וְגו' וכבר פירשנו¹ שהוא מלשון התכללות, שכל ששת ימי בראשית היו הברואים נמתחין והולכין, והיה כל דבר ודבר נפרד בפני עצמו, וכשבא יום השבת נעשה בחינת נפש בבריאה, כמו שכתוב (שמות לא, יז) <וַיְבַרְכֵם הַשְּׁבִיעִי שֶׁבַת> וַיִּנְפְּשׁ. וכמו האדם שעל ידי כח החיות והנפש שבו יש בכל אבר ואבר כח כללי, כמו שהוכיחו ממה שאין סומא מוליד סומא, כן היה בשעת הבריאה כשבא שבת היה כל פרטי משיג את הכח הכללי, דשבת הוא שאיחד אותם. וכמו כן יש לומר בשבטים שכל אחד ואחד נחשב צורה שלימה בפני עצמו, ובשביל מעלתם לא היו מתאחדים כמו שאמרו רבותינו ז"ל אין דעתם של בני אדם שוות², וכמו שהשיב המהר"ל דפירוד הלבבות בישראל אינו מחמת חסרונם רק מחמת מעלתם שהם שכליים ולכן אינם יכולים כל כך בנקל להתבטל אחד לחבירו, יעויין שם. אך אם היו נכנעים תחת יוסף שהיה בחינת שבת היה הוא מאחד אותם לגמרי. אולם באשר הביא את דבתם רעה ונולדה שנאה ביניהם לא היה עוד בכחו לאחד אותם, ונגרמו התחלקות הלבבות ופירוד הדעות עד שמכרו אותו, ואז נתחלקו ונפרדו לגמרי. ובזה יובנו היטב דברי המדרש רבה שאחר מכירת יוסף אמרו השבטים בואו ונפזר עצמנו.³ דידוע דכל כמה שאדם דבוק בכלל כל כך מסייע לו כח הכללי, ואחר שמכרו את יוסף שהיה המאחד את הכלל, אם כן שפיר אמרו בואו ונפזר עצמנו, כלומר כל חד וחד יפייס לעצמו :

ובזה יובנו דברי ש"ס סנהדרין (קב ע"ב) דשכם מקום מזומן לפורעניות שם עינו את דינה שם קלקלו השבטים ושם נחלקה מלכות בית דוד. ולכאורה יפלא הלא שכם הוא אחד מג' מקומות שבארץ ישראל שאין לאומות העולם קטרוג עליהם כמו שאמרו רבותינו ז"ל⁴, והיא עיר מקלט לרוצח ויעקב נתנה ליוסף במתנה, והיתכן לאמר על מקום כזה שהוא מוכן לפורעניות. אך הוא הדבר שאמרנו שהתחלקות והפירוד בין השבטים היו לרוב מעלתם, זה הוא הענין עצמו בשכם שמחמת גודל מעלת

1 **שם משמואל וישב - שבת חנוכה שנת תרע"ט:** ...דהנה כבר הגדנו מה דכתיב בשבת (בראשית ב, א) וַיִּכְלְוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְגו' שלשון וַיִּכְלְוּ הוא מלשון התכללות, היינו שנעשה מכל אלה כלל אחד, כמו באדם שהנשמה שבתוכו עושה את כל האברים לגוש אחד, כן שבת היא נשמת הבריאה...; **שם משמואל ויקרא - ור"ח וחודש שנת תרע"ז:** ...וזהו שאנו אומרים בתפלה זו (בראשית ב, א) וַיִּכְלְוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם וכבר פירשנו מלשון התכללות, שהיא דרגא דיוסף כנישו דכל נהורין דאחיד בשמיא וארעא...; **שם משמואל חלק המועדים - הושענא רבה שנת תר"פ:** ...והיינו כמו השבת שכוללת חיות כל הבריאה, וכמו שכתוב (בראשית ב, א) וַיִּכְלְוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ, ופירשנו שהוא לשון התכללות כל הבריאה ע"י שניתנו בהם חיים, וכן הוא לעולם כמו שכתב הרב אוה"ח...

2 **תוספתא ברכות ו, ה:** הרואה אוכלוסין אומר ברוך חכם הרזים שאין פרצופותיהן דומין זה לזה ואין דעתם [דומה זו לזו]; **בבלי ברכות נח ע"א:** תנו רבנן הרואה אוכלוסי ישראל אומר ברוך חכם הרזים שאין דעתם דומה זה לזה ואין פרצופיהן דומים זה לזה; **ירושלמי ברכות סג ע"ב:** הרואה אוכלוסין אומר ברוך חכם הרזים. כשם שאין פרצופין דומין זה לזה כך אין דעתן דומה זה לזה.

3 **בראשית רבה פה, ב:** ויוסף הורד מצרימה וכתוב וירד יהודה מאת אחיו אמר בואו ונפזר עצמנו שכל זמן שאנו מכונסין השטר מצוי להגבות אמר להם הקב"ה עשרה בני אדם שנמצאו בגניבה אין אחד נתפס ע"י כולם וכיון שנמצאו בגביע אמרו (בראשית מז) האלקים מצא את עון עבדיך. א"ר יצחק מצא בעל חוב מקום לגבות שטר חוב.

4 **בראשית רבה עט, ז:** ויקן את חלקת השדה אשר נטה שם אהלו וגו' במאה קשיטה א"ר יודן בר סימון זה אחד משלשה מקומות שאין אומות העולם יכולין להונות את ישראל לומר גזולים הן בידכם ואלו הן מערת המכפלה ובית המקדש וקבורתו של יוסף מערת המכפלה דכתיב (בראשית כג) וישמע אברהם אל עפרון וישקול אברהם לעפרון בית המקדש דכתיב (ד"ה א כא) ויתן דוד לארנן במקום וגו' וקבורתו של יוסף (בראשית לג) ויקן את חלקת השדה יעקב קנה שכם.

המקום הוא מעורר ביושביו מעלת הצורה להיות נחשב צורה שלימה בפני עצמו,⁵ והוא גורם התחלקות, וכמו ששכם הוא לשון חלק כמו שכתוב (תהלים ס, ח; קח, ח) אַחֲלָקָה שְׁכָם, כמו כן היא גורמת ביושביו מדת התחלקות להיות איש פרטי וצורה שלימה בפני עצמו. וזהו שם עינו את דינה, וכמו שאמר כבוד קדושת אבי אדוני מורי ורבי אצוקל"ה דמחמת ששכם הוא לשון חלק בכך גרם לו להיות נתעלה בעצמו וחשב לאמור שראוי להיות חתן יעקב כמו שכתוב (בראשית לד, יט) כִּי חָפַץ בָּת יַעֲקֹב, היינו שעיקר חפצו להיות חתן יעקב, עד כאן תורף דבריו הקדושים. ושם קלקלו השבטים, שכל אחד היה בריה וצורה שלימה בפני עצמו ולא היו נכנעים תחת יוסף. ושם נחלקה מלכות בית דוד, שלא היו נכנעים תחת מלכות בית דוד:

שם משמואל וישב - שנת תרע"ג

ברש"י נקוד על את שלא הלכו אלא לרעות את עצמם. יש להבין וכי היה חסר להם לאכול בבית יעקב בחברון. ונראה הפירוש עפ"י מה שכתבנו במקום אחר בשם כבוד קדושת אבי אדוני מורי ורבי אצוקל"ה ששכם הוא לשון חלק, וזה היה עון שכם בן חמור שחשב את עצמו לחלק ולו נאה להיות חתן יעקב, עד כאן תורף דבריו. והנה אחיו של יוסף שקנאו בו והיו מתיראים שלא ידחו מפניו ח"ו, ונפלו פניהם ויראו לנפשם שלא יפלו בנופלים כמתיאשים ח"ו, שזה גרוע מהכל, ע"כ הלכו לשכם, היינו להחליף כח ולהגביה לבם בדרכי ה' לומר כל העולם כולו לא נברא אלא בשבילי, וכמו שאמרנו כבר שזה ענין שכם, ואי טב לית טב מיני, וזה הפירוש לרעות א"ע היינו להחליף כח. ואולי יש לומר שגם יעקב ששלח את יוסף לשכם ה"י ג"כ לכוונה זו, לפי מה שאמרנו בליל שבת קודש שיוסף לא הרהיב עוז בנפשו להוכיח את אחיו הגדולים ממנו כשנדמה לו שהן חשודין על אבר מן החי וכו' ומחמת זה סיפר ליעקב, וזה גרם לכל מה שגרם, שאלמלי הוכיחם היה נתברר לו שלא חטאו, או הם היו מודים לו, ומניעת התוכחה נחשבת ליוסף לחטא, ויעקב הרגיש בזה ושלחהו לשכם לכוונה זו:

שם משמואל וישלח - שנת תרע"ב

וַיָּבֹא יַעֲקֹב שָׁלֵם עִיר שְׁכָם (בראשית לג, יח). וכתב הרמב"ן שהמעשה הזה היה רמז לזרעו שהמקום ההוא ייכבש תחילה לפניו טרם הורישו יושבי הארץ וכמו שפירש באברהם שנאמר (בראשית יב, ו) וַיַּעֲבֵר אַבְרָם בְּאַרְצָךְ עַד מְקוֹם שְׁכָם. ויש להתבונן מדוע באמת כבשו תחילה את שכם טרם הורישו את יושבי הארץ. ולא עוד אלא שבאותו יום שעברו את הירדן באו תיכף להר גריזים והר עיבל שהוא מקום שכם, והוא רחוק מן הירדן יותר מששים מיל כבש"ס סוטה (ל"ו), הלא דבר הוא. ונראה עפ"י מה שאמר כ"ק אבי אדמו"ר זצלה"ה בענין שכם בן חמור שכתוב בו (והוא) חָפַץ בָּת יַעֲקֹב (בראשית לד, יט), היינו לא מפאת צורתה רק מפני שהיא בת יעקב, ושכם הוא מלשון חלק כמ"ש (בראשית מ"ח) ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך, והוא חשב שיש לו ג"כ חלק במציאות העולם אף במדרגת יעקב, וזה היפוך בחי' גר צדק שצריך שיאמר יודע אני ואיני כדאי כבש"ס יבמות (מ"ז), עכתי"ד הצריך לענינו. והנה נראה שגם המקום באשר שמו שכם נמי יש בו הטבע ההוא, היינו שטבע המקום גרם ביושביו התנשאות שיהי' כל אחד בפני עצמו חלק ולא יבטל עצמו בפני כל, רמז לזה חתיכה הראוי' להתכבד שאינה בטילה. והנה מדה זו אי טב לית טב מינה ואי ביש לית ביש מינה. ולטוב היא כאשר יאמר בשבילי נברא העולם עשה מצוה אחת אשוריו שהכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לטובה, ולהיפוך ח"ו הוא להיפוך, ואם אין אני לי מי לי, ויהי' עז כנמר ולא יתבייש מפני המלעגים עליו וירחיב עוז בנפשו ויגבה לבו בדרכי השם. ואם לביש ח"ו היא מדת עשו הרשע וגורמת גסות הרוח ועזות פנים עד שאין תרופה למכתו. וכבר אמרנו שמדה זו היא הקליפה שנקראת בזוה"ק (ח"ג רנ"א) עננין חשוכין שכל אור שבא בהן נשקע במקומו וכדמיון שבע הפרות הרעות שנאמר בהן ולא נודע כי באו אל קרבנה ומראיהן רע כאשר בתחילה. והנה האדם בראשית ימי עבודתו נצרך מאד למדה זו להרהיב עוז בנפשו לאמור עלה נעלה וירשנו אותה כי יכול נוכל לה, ואין חוזק כחיסודות בתחילתה, ואם לא תדרוך נפשו עוז כמעט מן הנמנע שיצליח בעבודתו, כי היצה"ר מרפה ידי העובדים עבודת הקודש כבזוה"ק באריכות (בפ' שלח) שפירש ע"צ הרמז כל פרשת מרגלים בענין זה. אך צריך לזה שמירה יתירה לכל יצא שכרו בהפסדו שימשוך מזה התנשאות יתירה וגסות הרוח ועזות מצח לקיים ירהבו נער בזקן ונקלה בנכבד, וסוף סוף לא נשאר בידו מאומה מהטוב שבה רק חלקי הרע: והנה בתחילת כיבוש הארץ שהיו צריכים להתחזקות גדולה, כי מלחמת העמים היתה קשה עליהם מתחילה ועד סוף כמ"ש הרמב"ן, ע"כ ה"י הציווי שראשית בואם בארץ תהי' במקום שכם למען יקנו בנפשם מדת ההתחזקות וידרכו נפשם עוז. אך באשר מדה זו צריכה שמירה יתרה כנ"ל, לזה באו תחילה למקום הזה אברהם שאמר ואני עפר ואפר ויעקב שהוא מלשון עקב שכל ענינו שהי' בעצמו בבחי' עקב כמו שדיברנו הרבה מזה, הם הם ה"י בכוחם להאציל על מקום זה רוח מבינתם שתהי' מדת המקום רק על צד הטוב כנ"ל, וזה יש לפרש ויבוא יעקב שלם היינו שבחי' יעקב שהיא מלשון עקב היתה אצלו בשלימות מחמת זה בא עיר שכם: ובה יש לפרש מה שאמרו ז"ל (סנהדרין ק"ב). על שכם שהוא מקום מזומן לפורעניות בו עינו את דינה בו קלקלו השבטים בו נחלקה מלכות ב"ד. וח"ו לומר שחכו"ל דיברו בגנות עיר אחת בארץ ישראל, ומה גם עיר שיעקב אע"ה נתנה ליוסף במתנה בודאי אין בה ח"ו שום שמץ פסול. אך הוא הדבר שאמרו שטבע המקום לגרום ביושביו התנשאות ואי טב לית טב מינה. אך כל דבר טוב ומועיל צריך לשמירה ביותר כנ"ל. וע"כ תמצא בכל שלשה אלה שחשבו, זה הענין ה"י בעורכם. שם עינו את דינה שכבר כתבנו בשם כ"ק אבי אדמו"ר זצלה"ה ששכם היתה בו מדת העזות וגאות, ולפי דרכנו טבע המקום גרם לו ומה שלא השתמש במדה זו לטוב נהפך לו לרועץ. וכן שם קלקלו השבטים כמבואר שלא היו רוצים להיות נכנעים ליוסף שהוא צדיק יסוד עולם והם ראו את עצמם לחלק ועיין גור ארי' (פי' וישב) בענין החשד של השבטים שהיו אוכלין אבר מן החי. וגם זה נוכל לומר שטבע המקום גרם כנ"ל. ובמה ששם נחלקה מלכות ב"ד הדבר מבואר שלא היו רוצים להכנע למלכות ב"ד ולבהמ"ק. והכל ענין אחד ומעיד על גודל המקום ולא על גריעותו ח"ו. והענין הוא לימוד גדול ותוכחת מגולה לבאים לעבוד עבודת הקודש איך לפלס כל מדה בפלס השכל שיהי' נוכח ה' דרכו, כי בכל מדה טובה יש דבר מה להיפוך:

5 **במדבר רבה כ, כב:** ויחל העם לזנות יש מעינות שמגדלין גבורים ויש חלשים ויש נאין ויש מכוערין ויש צנועין ויש שטופין בזמה ומעין שטים של זנות היה והוא משקה לסדום אתה מוצא שאמרו (בראשית יט) איה האנשים אשר באו אליך הוציאם אלינו וגוי' ולפי שנתקלל אותו מעין עתיד הקב"ה לייבשו שנאמר (יואל ד) ומעין מבית ה' יצא והשקה את נחל השטים מימות אברהם לא נפרץ אחד בזנות כיון שבאו לשטים ושתו מימינו נפרצו בזנות: